

Алла СТАДНІЙ

ORCID 0000-0002-7125-5970

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мовознавства Вінницького національного

технічного університету

Вінниця (Україна)

stadniy.alla@ukr.net

МОДЕЛІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Статтю присвячено дослідженню особливостей дистанційної форми навчання. Актуальність дослідження зумовлена тим, що як українські, так і закордонні навчальні заклади різного рівня акредитації у зв'язку з пандемією змушені впроваджувати дистанційну форму навчання як єдино можливу. Метою наукової розвідки був аналіз моделей навчання та розробка ефективної структурно-функціональної моделі організації мережевого курсу дистанційного групового навчання, яка відповідає потребам і реаліям сучасної української вищої школи. Встановлено, що дистанційне навчання – це інноваційна технологія навчання, яка ґрунтується на особливій організації та взаємодії і потребує комплексного підходу. Модель – це відображення об'єкта, що імітує та відтворює його ознаки, принципи організації, функціонування. Моделювання допомагає спланувати весь процес і спрогнозувати результат. Проаналізовано моделі дистанційного навчання, які використовують у закладах вищої освіти. Представлено ефективну структурно-функціональну модель організації мережевого курсу дистанційного групового навчання, яка має 5 складових: цільову, змістову, діяльнісну, діагностично-оцінювальну, соціально-емоційну. Запропоновану модель характеризують такі ознаки: результативність, яку можна визначити в процесі практичної діяльності, моніторингу, контрольних зрізів, використовуючи сумативне й формувальне оцінювання; універсальність, що полягає в можливості використання моделі в будь-якому закладі вищої освіти; оптимальність передбачає раціональне

використання людських, часових, технічних ресурсів; гнучкість дозволяє коригувати та адаптовувати навчальну модель до конкретних умов. Встановлено, що результативність дистанційної форми залежить і від зацікавленості та активності всіх учасників навчального процесу. З'ясовано, що дистанційне навчання – це перспективна форма організації навчання, яка потребує подальшого дослідження й аналізу.

Ключові слова: дистанційна форма навчання, модель, складова, взаємодія, інформаційні комп'ютерні технології.

Stadnii Alla

PhD, Associate Professor Department of Linguistics,

Vinnitsia National Technical University

Vinnitsya (Ukraine)

Постановка проблеми. Нові світові виклики та загрози змушують освітян оперативно реагувати й змінювати форму навчання, адаптовувати зміст та створювати необхідні умови. Навчальні заклади різного рівня акредитації більшості країн світу активно впроваджують дистанційну освіту у зв'язку із заборонаю відвідувати навчальні заклади. Дистанційна форма як спосіб здобуття освіти – складова загальної системи освіти, що передбачає вивчення всіх дисциплін відповідно до навчальних планів, спеціальності та курсу.

Варто відзначити, що в українських ЗВО до пандемії переважало очне (денна, вечірня форми), заочне, змішане навчання, екстернат, кожне з яких має переваги та недоліки. Стрімкий розвиток інформаційних технологій сформував потребу й інтерес до дистанційного навчання ще на початку XXI століття. Проте для успішного впровадження дистанційного навчання потрібні спеціально розроблені курси, належне технічне забезпечення, підготовлені фахівці та ефективна методика навчання. На жаль, на сьогодні ще відсутня досконала методика організації дистанційного навчання. Саме тому навчальні заклади практикували переважно змішане навчання – традиційне з елементами дистанційного.

Аналіз досліджень. Теоретичні, методологічні проблеми дистанційного навчання були предметом вивчення українських та зарубіжних дослідників: Дж. Андерсена, В. Бикова, Ст. Віллер, С. Вітвицької, Т. Едварда, Г. Козлакової, К. Корсак, В. Кухаренка, М. Мура, А. Петрова, Є. Полат, В. Рибалка, О. Тищенко, А. Франца, Б. Холмберга, А. Хуторського, Б. Шуневич, В. Ясулайтіс. Особливості впровадження дистанційної форми навчання в закладах вищої освіти досліджували Р. Горбатюк, Р. Гуревич, Т. Гусак, В. Олійник, Л. Романишена, П. Стефаненко.

Мета наукової розвідки – з'ясувати особливості дистанційної форми навчання, проаналізувати різні моделі навчання та запропонувати найбільш ефективну структурно-функціональну модель організації мережевого курсу дистанційного групового навчання, яка відповідає потребам і реаліям сучасної української освіти.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання – форма організації і реалізації навчально-виховного процесу, за якою його учасники (об'єкт і суб'єкт навчання) здійснюють навчальну взаємодію принципово і переважно екстериторіально [10, 9].

За визначенням Є. Полат, дистанційне навчання – це нова форма навчання, відмінна від звичного очного чи заочного навчання, у процесі якої використовують інші засоби, методи, форми навчання, специфічна взаємодія педагога й учнів, учнів між собою [7].

Традиційними принципами дистанційного навчання є: самостійність, науковість, системність і систематичність, активність, принципи розвивального навчання, наочності, доступності, диференціації та індивідуалізації навчання, активності в навчанні, зв'язок теорії з практикою, нетрадиційними: демократизація навчання, оптимізація процесу, принципи інтерактивності, диференціації та нетрадиційності системи навчання.

Іноді дистанційне навчання розуміють вузько, ототожнюючи його з навчанням на відстані, як основну визначальну характеристику, з використанням інформаційних комп'ютерних технологій, проте це відмінна від

інших форм система, інноваційна модель навчання, яка передбачає проектування, організацію, процес навчання, оцінювання й аналіз, та потребує ґрунтовного підходу. Правильно спроектована модель допоможе досягти запланованого результату.

В. Кухаренко переконаний, що для успішної системи дистанційного навчання важливими є такі складові: розробка стратегії забезпечення якості дистанційного навчання, котра націлена на інформаційний розвиток усіх учасників процесу та фінансування розробок, якість і доступність дистанційного навчання, створення дистанційних курсів й організація навчання [6, 222].

Моделювання – це один із методів наукового дослідження, який передбачає створення структури організації й умов функціонування певного процесу, зокрема навчальної діяльності. На думку К. Гнезділової, використання моделювання в навчальному процесі допомагає здійснити аналіз й оцінювання навчального процесу, його етапів та з метою підвищення якості оптимізувати освітній процес [2, 28].

Багато вчених приділяють значну увагу дослідженню моделей навчання в цілому (Б. Базильов, Г. Коломоєць, В. Мельник, Т. Огаренко, Т. Рожнова, О. Співаковський, Е. Швець) та дистанційного зокрема.

Моделювання допомагає спланувати весь процес і спрогнозувати результат. Саме моделювання забезпечує дотримання принципів системності й послідовності. Е. С. Полат [8] пропонує такі моделі організації ефективного навчання з використанням ІКТ:

–Змішана модель – інтеграція очних і дистанційних форм навчання. На думку дослідниці, це найбільш перспективна модель. Ми поділяємо це твердження і вважаємо, що у звичних умовах сучасного навчання ця модель є оптимальною. Її можна використовувати як у середніх навчальних закладах, так і в закладах вищої освіти. Кожен викладач може продумати модель навчання, створити інформаційно-предметне середовища з певного предмета та визначити, які види діяльності відбуватимуться очно з безпосередньою участю

викладача (оглядові лекції, семінарські й практичні заняття, заліки, іспити, захисти курсових, бакалаврських, магістерських робіт), а які дистанційно. Самостійне виконання певних видів робіт реально організувати дистанційно, як-от: певні види лекцій, лабораторні роботи, дискусії, обговорення, виконання проектів, віртуальні екскурсії тощо. Така форма навчання, з одного боку, спонукатиме до самостійної навчальної діяльності студента, з іншого – викладач постійно заохочує, допомагає, власним прикладом надихає, спостерігає за перебігом навчання та корегує залежно від можливостей і потреб кожного студента.

– Мережеве навчання – це навчання, опосередковане Інтернетом. Цю модель використовують в умовах, коли неможливо організувати очне чи заочне навчання. Така форма поширена серед людей, які працюють і паралельно навчаються, для самостійного вивчення певних курсів (автономні мережеві курси), осіб з обмеженими фізичними можливостями, учнів, студентів в умовах пандемії. У перших трьох випадках цю форму використовують заплановано від початку вивчення дисципліни й до кінця, створюють освітні дистанційні курси, розробляють відповідну модель. Упровадження такого навчання потребує ретельної підготовки та поступового введення. В. М. Кухаренко пропонує трирівневу систему введення дистанційного навчання: на першому етапі студенти вивчатимуть дисципліни з часто повторюваними завданнями, відповіді яких визначено; на другому – викладач взаємодіє зі студентом, спрямовує його навчання, на третьому рівні навчальний процес проводять провідні вчені в конкретних галузях з використанням сучасних засобів комунікації [5]. Якщо ж це навчання в умовах пандемії, то це вимушена форма організації навчання, яка замінила очне чи заочне навчання, неспланована й спонтанно організована. Саме тому якість такого навчання здебільшого нижча, ніж у першому випадку.

– Поєднання мережевого навчання та кейс-технологій – модель, що передбачає використання всесвітньої мережі та друкованої навчальної

літератури (підручників, посібників, методичних вказівок), яка сприяє поглибленню рівня знань, урізноманітненню джерел інформації.

– Інтерактивне телебачення (Two-way TV), відеоконференції – модель, у якій навчання можливе лише з використанням телевізійного обладнання, відеокамер. На державному рівні в Україні запроваджено телеуроки для школярів. Ця форма навчання потребує значних фінансових витрат, проте імітує очну форму навчання. Використання відеозв'язку викладачем забезпечує комунікацію між педагогом і студентом, між студентом і студентом. Ці технології пришвидшують зворотний зв'язок, але їхнє використання можливе лише за умови присутності викладача та студентів у визначений час, у певному місці.

Ефективність навчального процесу в будь-якій формі залежить від моделювання, що допомагає спрогнозувати процес і досягти очікуваного результату. Р. Горбатюк визначив характеристики моделі дистанційної форми навчання, розробленої на основі загальнотеоретичних засад моделювання: модель повинна містити такі компоненти, що безпосередньо впливають на якість навчального процесу; модель повинна мати структуру, яка легко діагностується і контролюється на всіх стадіях її реалізації; модель має забезпечувати не тільки контроль за освітнім процесом, а й можливість його коригувати [3].

У системі дистанційної освіти Є. Полат виділяла такі компоненти: цілі, які визначає соціальне замовлення для всіх форм навчання; зміст, що залежить від навчальних програм певного закладу освіти, методи, організаційні форми, засоби навчання [7].

Р. Горбатюк, Л. Романишина пропонують модель навчання, яку утворюють: *цільова підсистема*, що відображає мету освітнього процесу, у центрі якого є особистість кожного учасника навчального процесу; *змістова підсистема* реалізовує визначену мету й охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, креативний, рефлексивно-діяльнісний компоненти; *функціональна* – представляє функції моделі, співвідносні з комунікативними якостями

особистості: ціннісно-змістову, когнітивну, орієнтаційну, адаптаційну, стимулювання, ідентифікації та персоніфікації; *організаційна* – містить форми й методи організації дистанційного освітнього процесу; *оцінювальна* підсистема визначає критерії оцінки ефективності реалізації моделі та досягнень особистості студента [3].

Іншу модель дистанційної освіти, розроблену В. Тверезовським, Н. Луковою-Чуйко, утворюють такі компоненти: відкрите навчання, комп'ютерне навчання, активне спілкування між викладачами і студентами з використанням сучасних телекомунікацій [9, 216].

Уважаємо ефективною структурно-функціональну модель організації мережевого курсу дистанційного групового навчання, котра має 5 складових:

1. Цільову, яку визначає мета навчального процесу. Інформаційний простір сьогодення надто динамічний. І для того, щоб бути конкурентоспроможним фахівцем, варто опанувати способи ефективного самостійного навчання, систематично працювати над підвищенням своєї кваліфікації. Тому впровадження дистанційної форми допоможе в організації самоосвіти та стане в майбутньому інструментом неперервного навчання протягом усього життя. Педагогам треба подбати про створення такого освітнього середовища, яке буде сприяти всебічному розвитку кожної особистості, формуватиме пізнавальний інтерес студента. Потреба в новій інформації спонукатиме його до досліджень, розширення та поглиблення знань.

2. Змістову. Залежить від об'єкта навчального процесу – галузі суспільної діяльності, яку опановує реципієнт, та тих компетентностей, що формує викладач. Зміст також визначають навчальні програми конкретної дисципліни. Пам'ятаючи про триєдину мету заняття, крім формування системи наукових знань, практичних умінь і навичок, різні види діяльності повинні бути спрямовані на розвиток когнітивних процесів: критичного, логічного, творчого мислення, уваги, уяви, пам'яті, самоорганізації, – виховання патріотизму, гуманізму тощо.

3. Діяльнісну, яка передбачає засвоєння знань, формування вмінь у процесі діяльності. Головним орієнтиром в дистанційній формі навчання має стати не максимальна кількість запропонованих для виконання завдань, а їхня якість, різноманітність, та можливість вибору студентом. Вдало підібрані відповідно до поставленої мети завдання забезпечать високі показники успішності, проте не потребуватимуть інвестування значних ресурсів часу для вивчення однієї дисципліни. Водночас, крім знань, студенти переймаються кількістю отриманих балів, оскільки в університетах здебільшого діє кредитно-модульна система. Тому доцільною буде така організація практичної діяльності, коли поряд із завданнями вказано критерії оцінювання цієї роботи та максимальну кількість балів. Студенти матимуть можливість обирати завдання відповідно до власних інтелектуальних можливостей, рівня знань, потреб, інтересів, а також бажаних балів. Запропоноване право вибору демонструє повагу до студента як особистості, повноцінного учасника освітнього процесу, розвиватиме самооцінку та вчитиме молодь планувати й організовувати власне навчання.

Обов'язком науково-педагогічних працівників є створення умов для самореалізації студентів, заохочення до будь-якої активності в навчальній діяльності. Урахування особистісно-орієнтованого підходу, який ґрунтується на принципах гуманізму, забезпечує гармонійний розвиток індивідуальних якостей студента.

Однією з основних особливостей дистанційного навчання є комунікація людини, що навчається, з іншими студентами і педагогами. Їх усіх об'єднує спільна мета. Важливими в організації дистанційної форми навчання є взаємодія всіх учасників процесу:

1. Студент – викладач. Регулярна взаємодія з викладачем визначальна в навчальному процесі, особливо для студентів 1 – 2 курсів, яким складніше самоорганізуватися. Дистанційне навчання – це форма самоосвіти, у якій важливу роль, крім студента, відіграє педагог: моделювання процесу навчання, підвищення мотивації, добір та визначення форми подання матеріалу, методів навчання, керування процесом та контроль. Викладач надає підтримку та

забезпечує зворотний зв'язок. З досвіду зазначимо, що бажано бути на зв'язку 24/7 і відповідати на питання якнайшвидше, доки студент має натхнення й час працювати.

2. Студент – студент. У процесі цієї взаємодії відбувається обмін досвідом щодо виконання певних завдань, вивчення нових тем, пошуку матеріалів. Студентам подобаються групові форми виконання творчих, дослідницьких завдань, проектна діяльність. Спілкування можливе в онлайн-чатах, під час відеоконференції, у месенджерах, у соціальних мережах. Формуються навички співробітництва, які знадобляться в подальшій професійній діяльності. Оскільки людина – соціальна істота, то така взаємодія покращує емоційний стан, полегшує сприйняття ізолюваного навчання.

3. Студент – адміністрація. Адміністрація ЗВО організовує навчальний процес (розклад занять), матеріально-технічне забезпечення, підтримку з використання ІКТ, створення інформаційно-освітнього простору, гарантування дотримання прав, контроль за виконанням обов'язків.

4. Викладач – адміністрація. Результатом цієї співпраці є розроблені й затверджені навчальні програми, плани, розклад занять, створене інформаційне середовище, система управління, комфортні умови як для студентів, так і для науково-педагогічного складу. Взаємодія викладачів й адміністрації сприятиме швидкому розв'язанню проблем.

Ефективними способами комунікації усіх учасників процесу є спілкування під час відеоконференції, аудіоконференції, на різних навчальних платформах, у месенджерах, соціальних мережах, за допомогою електронної пошти. Підвищує мотивацію та позитивно впливає на процес навчання онлайн-спілкування в режимі реального часу.

4. Діагностично-оцінювальну. Це невід'ємна складова освітнього процесу. На цьому етапі відбувається контроль знань студентів, оцінювання, аналіз перебігу педагогічного процесу. Застосовують і сумативне оцінювання результатів навчання, і формувальне оцінювання для вдосконалення навчального процесу. Моніторинг якості освітнього процесу допоможе

коригувати навчання, удосконалювати, пристосовувати до індивідуальних особливостей учасників.

До активнішої діяльності здобувачів освіти мотивують створення ситуації успіху, позитивне оцінювання, відзначення здобутків. Визначення нових цілей, демонстрація перспектив навчальної діяльності, можливостей практичного використання здобутих знань, умінь, навиків, вироблятимуть потребу в безперервному навчанні.

5. Соціально-емоційну. Основним недоліком дистанційного навчання є обмеження безпосереднього спілкування, взаємодії з іншими учасниками процесу. До того ж пандемія, невизначене майбутнє, мінімальні соціальні контакти негативно впливають на психоемоційний стан студентів. Саме тому викладачі, адміністрація навчального закладу мають подбати про доброзичливе ставлення до кожної молодої людини, використовуючи ненасильницьку комунікацію та знаходячи спільну мову. Лише в безпечних, комфортних умовах студенти можуть зосередитися на навчанні, здатні мислити, експериментувати, творити, винаходити. Важливо помічати реакцію студентів на зміст навчання, запропоновану практичну діяльність, аналізувати активність під час виконання різноманітних завдань для того, щоб задовольнити потреби майбутніх фахівців.

Ефективність навчання підвищує конструктивний зворотний зв'язок, який є корисним і для педагога, і для студентів: викладачеві допоможе вдосконалити курс та організацію навчальної діяльності, студентам – повірити у свої можливості, спонукатиме їх активніше працювати. Завдяки фідбеку студенти зрозуміють важливість їхньої думки, відчують співвідповідальність за навчальний процес, можливість змінити освіту на краще відповідно до сучасних потреб.

Ефективність навчальної моделі визначають такі ознаки:

- Результативність – рівень досягнення цілей та якісний показник навчальної діяльності.

- Універсальність – можливість використати в будь-якому закладі вищої освіти.

- Оптимальність – організація раціонального використання людських, часових, технічних ресурсів.

- Гнучкість – можливість корегування навчальної моделі залежно від конкретних умов.

Висновки. Дистанційне навчання – перспективна форма організації навчання, у якій студент виступає активним суб'єктом навчання, що сприяє його самостійності, підвищенню навчальної мотивації. Модель дистанційного навчання – це складна система взаємодії всіх учасників, що містить 5 складових, які допомагають ефективно організувати таке навчання й позитивно впливають на якість процесу. Запропонована модель має чітку структуру, відповідає основним вимогам, на кожному етапі можливий моніторинг, який допомагає визначити напрямок коригування. Навчання є відкритою системою, у якій між усіма учасниками встановлено партнерські відносини. Засвоєння соціальних норм, дотримання етикету під час дистанційної комунікації полегшують соціалізацію студентів.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. К. : Атіка, 2008. 684 с.

2. Гнезділова К.М, Касярум С.О. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи : навчальний посібник. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2011. 124 с.

3. Горбатюк Р., Романишена Л. Експериментальна модель дистанційного навчання майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі. Наукові записки. Серія: педагогіка. 2016. № 2. С. 68–75.

4. Горбатюк Р. М. Структурно-функціональна модель технології формування педагогічної фасилітації майбутніх інженерів-педагогів. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вип. 44. Київ; Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 290–294.

5. Кухаренко В. М. Про систему дистанційного навчання у відкритому дистанційному курсі. Інформаційні технології в освіті. 2012. №11. С. 32–42.

6. Кухаренко В.М. Система дистанційного навчання університету Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики Т. XIII (2015), вип. 3 (37) С.220–233.

7. Полат Е.С. Дистанционное обучение. URL: <https://gigabaza.ru/doc/101024.html> (дата звернення: 12.05.20).

8. Полат Е. С. Понятийный аппарат дистанционного обучения. URL: http://vio.uchim.info/Vio_19/cd_site/articles/art_1_21.htm (дата звернення: 10.05.20).

9. Тверезовський В. А., Лукова-Чуйко Н. В. Інформаційні процеси у вищій школі та дистанційна освіта: на роздоріжжі. Теорія методики навчання математики, фізики, інформатики. Т. XIII (2015), вип. 3 (37). С. 215–219.

10. Технологія створення дистанційного курсу: навчальний посібник. Биков В.Ю. [та ін.]; за ред. В.Ю. Бикова та В.М. Кухаренка. К.: Міленіум, 2008. 324 с.

References

1. Bykov V. Yu. Modeli orhanizatsiinykh system vidkrytoi osvity : monohrafiia. K. : Atika, 2008. 684 s.

2. Hnezdilova K.M, Kasiarum S.O. Modeli ta modeliuvannia u profesiinii diialnosti vykladacha vytoi shkoly : navchalnyi posibnyk. Cherkasy : Vydavets Chabanenko Yu.A., 2011. 124 s.

3. Horbatiuk R., Romanyshena L. Eksperymentalna model dystantsiinoho navchannia maibutnikh fakhivtsiv u vyshchomu navchalnomu zakladi. Naukovi zapysky. Serii: pedahohika. 2016. № 2. S. 68–75.

4. Horbatiuk R. M. Strukturno-funktsionalna model tekhnolohii formuvannia pedahohichnoi fasylytatsii maibutnikh inzheneriv-pedahohiv. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 44. Kyiv; Vinnytsia: TOV firma «Planer», 2016. S. 290–294.

5. Kukharenko V. M. Pro systemu dystantsiinoho navchannia u vidkrytomu dystantsiinomu kursi. Informatsiini tekhnolohii v osviti. 2012. №11. S. 32–42.
6. Kukharenko V.M. Systema dystantsiinoho navchannia universytetu Teoriiia ta metodyka navchannia matematyky, fizyky, informatyky T. XIII (2015), vyp. 3 (37) S.220–233.
7. Polat E. S. Dystantsyonnoe obuchenye. URL: <https://gigabaza.ru/doc/101024.html>.
8. Polat E. S. Poniatyinnyi apparat dystantsyonnoho obuchenya. URL: http://vio.uchim.info/Vio_19/cd_site/articles/art_1_21.htm
9. Tverezovskyi V. A., Lukova-Chuiko N. V. Informatsiini protsesy u vyshchii shkoli ta dystantsiina osvita: na rozdorizhzi. Teoriiia metodyky navchannia matematyky, fizyky, informatyky. T. XIII (2015), vyp. 3 (37). S. 215–219.
10. Tekhnolohiia stvorennia dystantsiinoho kursu: navchalnyi posibnyk. Bykov V.Iu. [ta in.]; za red. V.Iu. Bykova ta V.M. Kukharenka. K.: Milenium, 2008. 324 s.